

## PAPER DETAILS

TITLE: NEOLIBERAL POLİTİKALAR BAĞLAMINDA GÖÇÜN VE YOKSULLUGUN MEYDANA  
GETİRDİĞİ GÜVENCESİZLİK

AUTHORS: Sedat POLAT, Mehtap ERDOĞAN

PAGES: 205-223

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1145680>

## NEOLİBERAL POLİTİKALAR BAĞLAMINDA GÖÇÜN VE YOKSULLUĞUN MEYDANA GETİRDİĞİ GÜVENCESİZLİK

Sedat Polat<sup>1</sup> - Mehtap Erdoğan<sup>2</sup>

<sup>2</sup>ORCID ID: [orcid.org/0000-0002-6071-7252](https://orcid.org/0000-0002-6071-7252)

<sup>3</sup>ORCID ID: [orcid.org/0000-0002-9294-4919](https://orcid.org/0000-0002-9294-4919)

### Öz

*Küresel kapitalizmin üretimde benimsediği esneklik modeli sonucu emeğin ücretlendirilmesi çok düşük seviyelere inmiş, dünyanın yoksul yerlerinden zengin ülkelere doğru kitlesel göçler gerçekleşmiş ve yoksulluk küresel bir hal almıştır. Göç hareketi gerçekleşikten sonra varış yerinde umut edilen yaşam standardı yakalayamama, iş bulmada yaşanan problemler, yeterli bir gelir elde edememe, istihdamda güvencesizlik gibi problemler göç edenleri yoksullar sınıfı-na dâhil etmektedir. Neoliberal politikaların yoksullar üzerinde oluşturduğu güvencesizlik ile küresel bir olgu olan göç ilişkisinin değerlendirmesini yapmak makale bağlamında yürütülen amacı teşkil etmektedir. Öncelikle yoksulluktan başlanacaktır. Çünkü olayların düğümlendiği yer orasıdır. Bu makalede, neoliberal politikalar ile emeğin sömürsünün devam ettiği, kapita-lizm yoksulluğa neden olduğu ve göçün cinsiyetlendirildiği, kapitalizmin neden olduğu göç ile yoksulluğun yaygınlaştığı tespit edilmiştir.*

**Anahtar Kelimeler:** Yoksulluk, Kapitalizm, Neoliberal Politikalar, Göç, Güvencesizlik

### Atıf için:

Polat, S. ve Erdoğan, M. (2020) Neoliberal politikalar bağlamında göçün meydana getirdiği güvencesizlik. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 9 (24), 205-223.

---

<sup>1</sup> Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, YÖK 100/2000 Yoksulluk Çalışmaları, Erzurum Türkiye

E-posta: [sedatpolat1984@gmail.com](mailto:sedatpolat1984@gmail.com)

<sup>1</sup> Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Trabzon /Türkiye

E-posta: [mehtap.ktu@gmail.com](mailto:mehtap.ktu@gmail.com)

## THE INSECURITY CAUSED BY MIGRATION AND POVERTY IN THE CONTEXT OF NEOLIBERAL POLICIES

### ABSTRACT

*As a result of the flexibility model adopted by global capitalism in production, the wage of labor has decreased to very low levels, mass migration from poor countries to rich countries has taken place all over the world and poverty has become global. Problems such as inability to achieve the expected standard of living at the destination, problems in finding a job, the inability to obtain a standard job and sufficient income as a result of the flexible production model of capitalist modernity, and the distrust in employment include immigrants to the class of poor people. The aim of the article is to evaluate the relationship between the insecurity of neoliberal policies on the poor and the migration relationship, which is a global phenomenon. In this article, it has been determined that the exploitation of labor continues with neoliberal policies, capitalism causes poverty and immigration is gendered, and immigration caused by capitalism is widespread*

**Keywords:** *poverty, capitalism, neoliberal policies, migration, insecurity*

## GİRİŞ

Yoksulluk ve göç olguları insanın tarihsel serüveninin ayrılmaz parçaları olmuştur. En genel anlamıyla bir eksikliği, yokluğu ifade eden yoksulluk kavramı günümüzde daha çetrefilli bir probleme dönüşmüş durumdadır. Kişinin ya da ailenin yaşamını sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu temel gıda, giyim ve barınma olanaklarının yetersizliği mutlak yoksulluğu ifade etmektedir. Toplumsal standartlar dikkate alındığında bu standartların altında bir gelir ve tüketim sahip olma durumuna göreli yoksulluk denilmektedir. Gelir ve tüketim arasındaki korelasyona göre şekillenen göreli yoksulluk kavramı kapsam itibarıyla mutlak yoksulluktan daha geniş ihtiyaçlar silsilesini kapsamaktadır. İnsanların temiz suya ulaşmaları, temiz bir çevrede yaşamaları, eğitim ve sağlık hizmetlerini alabilmeleri ve doğumda yaşam beklentisi göreli yoksulluğun tespitinde belirleyici olan faktörlerdir. Yoksulluğun topluma yerleşerek kendi yaşam pratiklerini oluşturması yoksulluk kültürü olarak ifade edilir. Yoksul olan kesimlerin bu olumsuz koşullara zaman içinde adapte olmaları ve genel toplumsal kültürün ötesinde bir kültür üretmeleri bu insanlarla toplumun geriye kalanları arasında kültürel bir fay hattı oluşturmaktadır.

İnsanların çeşitli nedenlerle coğrafi bir mekândan hareket edip başka bir mekâna yerleşme olayına göç denilmektedir. Kısaca yer değiştirme olayına dayanan göçler çeşitli düzeylerde gerçekleşmektedir. İnsanlar doğal olaylar, siyasal, dini-etnik sebepler, kültürel ya da ekonomik gibi bir takım zorlayıcı nedenlerle göç etmektedirler. Bu göç tipine zorunlu göç denilmektedir. Ancak her göç hareketinin temelinde bu zorlayıcı nedenler bulunmamaktadır. Kişilerin daha iyi bir yaşam beklentisi içine girerek yaptıkları göçler vardır. Bunlara gönüllü göç denilmektedir. Ayrıca bir ülkenin sınırları içerisinde gerçekleşen yer değiştirme hareketlerine iç göç, bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan yer değiştirme olayına dış göç denilmektedir.

Kapitalist üretim rejimi üretimde büyük artışlar sağladı. Üretilen mal ve hizmetlerin fazlalaşması bunlara gereksinim duyan ihtiyaç sahibi insanların sorununa çözüm olamadı. Aksine mevcut kapitalist üretim rejimi işçilerin emeğini ucuz ücretlerle satın alarak ve üretilen artı değere el koyarak sermayeyi güçlendirdi. Bir yandan sermaye birkaç elde birikip artarken diğer yandan emeği ile geçinen insanların giderek yoksulluk girdabına düştüğü görülmektedir. Dünyanın gelişmiş ülkelerinde sınai kapitalizmin bu uygulamaları görece refah düzeyi yüksek olan bu ülkelerde bile yoksulluk sorununa çözüm üretilmediği ortadadır. Gelişmekte olan ya da az gelişmiş toplumlarda ise yoksulluk daha vahim biçimlerde yaşanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ekseriyetle ekonomik yoksulluk söz konusu iken dünyanın geri kalanında bu yoksulluğa ek olarak siyasal, sosyal, kültürel yoksulluklarda eklenmektedir. Az gelişmiş ülkelerde ekonomik şiddet, savaşlar, iklim olayları gibi nedenler in-

sanları göçe zorlamaktadır. Göç etmeye karar veren bu insanların hedefi gelişmiş batı ülkeleridir. Bu göçlerin belli bir kısmı hükümetlerin izniyle yasal olarak gerçekleşmektedir. Ancak büyük bir kısmı izinsiz, yasadışı yollarla gerçekleşmektedir. Yasa dışı yollarla gerçekleşen göçler sermaye sahipleri için ucuz iş gücü anlamına geldiğinden sermayenin bu konuda hükümetleri baskıladığı görülmektedir.

Küresel kapitalist sistem yaşadığı her krizin faturasını emekçilere çıkarmaktadır. 1970’lerde yaşadığı krizi büyük bir dönüşümle atlatan küresel kapitalizm neo-liberal ekonomi politikalarını devreye sokarak nerdeyse yeni bir dönemin kapısı araladı. Fordist üretim mantığını hızla terk eden neoliberal düşünce üretim ilişkilerini yeniden düzenledi. Eve iş verme, kadını kamusal iş hayatına daha fazla dâhil etme, standart iş akitlerini feshetme ya da bunları yenilememe, kaçak göçmeni ucuz iş gücü olarak istihdam edip bunları gerektiği zaman kolaylıkla işten atma gibi yeni üretim ilişkilerini devreye sokarak işgücünü ucuza mal etme yoluna gitmiştir. Adına esnek üretim modeli denilen bu model de işçilerin iş güvenliği tamamen ortadan kaldırılmıştır. Belli çalışma saatlerinin olmaması işçiyi her an işe hazır olma zorunluluğunu dayatmakta bir nevi hayatı işe koşturmaktadır. İş güvencesinin olmadığı, çalışma zamanının belirsizleştiği, insanların sürekli borçlandığı, emeğin mobilize edildiği dünyamızda herkes sürekli hareket halindedir.

Bu makale şu konulara dikkat çekilmektedir. Bunlar; neoliberal politikalar ile emeğin sömürüsü devam ettiği, kapitalizmin yoksulluğa neden olduğu, yoksulluk ve göçün cinsiyetlendirildiği, kapitalizmin neden olduğu göç ile yoksulluğun yaygınlaştığıdır.

## YOKSULLUK

Yoksulluk olgusu çeşitli disiplinler ve düşünürler tarafından tanımlanmıştır. Kavramın olgusal boyutunun değişkenliği çeşitli tanımların yapılmasına neden olmuştur. Tarihi süreçte yoksulluk ve zenginlik olguları var ola gelmiştir. Mülkiyet ilişkisinin gelişmesi ile birlikte mülkiyete sahip olanlar ve olmayanlar dolayımında yoksul ve zengin ayrımı ortaya konulmaktadır. Mülkiyet ilişkisi basit bir mülk sahipliği olmanın ötesinde hem üretim hem de paylaşım ilişkilerini düzenleyen, toplumun karmaşık sınıfsal yapısını oluşturan düzenleyici ilkedir (Bottomore, 2005, s. 439). Mülkiyet ilişkisinin toplumsal tabakalaşmadaki etkisi ile birlikte sınıfsal yapıyı kesin hatlarla biçimlendiren bir diğer ilke ise üretim biçiminde yaşanan değişikliklerdir. Düşünsel arka planını Aydınlanmanın oluşturduğu Sanayi Devrimi üretim biçiminde ve üretim ilişkilerinde köklü değişiklikler yaratmıştır. Teknolojik gelişme sayesinde üretim ve gelir dünyanın pek çok yerinde artmaya başlamış (Pamuk, 2017, s. 319) üretilen mallar için “pazar” arayışı ile sermayenin küreselleşmesi süreci başlamıştır. Üretim ve gelirlerdeki devasa artış teknolojinin gelişmesi sayesinde olmuştur. Teknolojinin gelişmesi ile üretimde bir artış meydana gel-

miş ancak buna mukabil istihdamda bir azalma yaşanmıştır. 1970-1994 tarihleri arasında üretimde verimlilik % 2,5 artarken Avrupa Birliği'nde sanayi alanında % 10, Amerika Birleşik Devletlerinde ise %12'lik istihdamda azalma kaydedilmiştir (Bauman, 1999, s. 41). Gelir dağılımındaki adaletsizlik ve istihdam sıkıntısı yoksulluğun en önemli müsebbibi olarak görülmektedir. Sermayenin küreselleşmesi ile yoksullukta küresel bir hal almış ve dünyanın uğraşması gereken bir problem haline dönüşmüştür.

Yoksulluk kavramı eşitsizliklerin gölgesinde gelişir. Aydınlanma çağı toplumunda var olan eşitsizlikleri bertaraf etmeyi muştuluyordu. Aydınlanmanın şafağında dünyanın herhangi bir yerinde yaşam standartları başka bir yerin iki katından daha yüksek değildi. Ancak günümüzde mevcut standartlar arasında büyük uçurumlar meydana gelmiştir. Ülkelerin ortalama zenginlikleri dikkate alındığında zengin ülke olan Katar'da kişi başına düşen gelir, yoksul olan Zimbabve'de ki kişi başına düşen gelirin 428 katı (Bauman, 2015, s. 10) olması bu uçurumu anlatmaktadır. Kapitalist modernitenin sunmuş olduğu bu eşitsiz durum karşısında dünyanın giderek daha adaletsiz bir yer olduğunu söylemek mümkündür. Yoksulluğun farklı ayrımları olmakla beraber genel olarak mutlak ve göreceli yoksulluk diye ikiye ayırabiliriz.

Mutlak yoksulluk yoksulluğun ilk akla gelen biçimini ifade etmektedir. Bir kişinin veya hane halkının günlük yaşamını idame ettirebilmek için ihtiyaç duyduğu asgari düzeyde temel ihtiyaçların karşılanması için gerekli olan gelirin belirlenmesi ile ortaya çıkan yoksulluk seviyesinin altındaki aynı ve nakdi gelire sahip olanları içerir (İnsel, 2001, s. 64). En düşük tüketim seviyesini esas alan bu yaklaşım iki temel unsura dayanmaktadır. İlki, birey veya hane halkının gelirleri ile tüketilecekleri ürün ve hizmet ihtiyaçları, ikincisi ise bu ürün ve hizmetlerin fiyatlarıdır (Dumanlı, 1996, s. 6). Mutlak yoksulluk hesaplanırken ihtiyaç duyulan malların piyasa değeri belirlenir. Belirlenen bu miktar yoksulluk sınırını oluşturur. Toplumda bu sınırın altında bir gelire sahip olanlar mutlak yoksul olarak değerlendirilir. Bu yaklaşımın insanları birer sosyal varlık olarak ele almak yerine, onları basit düzeyde yaşayan birer organizma olarak ele aldığı söylenebilir. Ancak yoksulluğu temel ihtiyaçlar silsilesinde maddi unsurların yokluğuna indirgeyip bu durumu sefaletin bir ölçüsü olarak belirlemek, sefaleti doğuran diğer faktörleri gözden kaçırmaya neden olur (Bourdieu'dan akt: Erdoğan, 2001, s.9). Yoksulluğu doğuran diğer nedenler sermaye sahibi olanlarla emeği ile geçinenler arasındaki pazarlıkta yatmaktadır. Üretim ilişkileri çoğunlukla işveren lehine şekillenirken özellikle esnek üretim biçiminin devreye sokulması ile işçi emeğini pazarlayacak bir muhatap bile bulamamaktadır.

Diğer bir yoksulluk tanımı olan göreceli yoksulluk ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'in tanımına göre, "Toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir veya harcamaya sahip olan birey veya hane halkı göreceli anlamda yoksul sayılmaktadır" şeklinde tanımlamaktadır (Ensari, 2010, s. 9). Göreceli yoksulluk mutlak yoksulluk kavramından kapsam olarak daha geniş-

tir. Çünkü görelî yoksulluk gıda, barınma, giyim gibi temel ihtiyaçların yanında iyi temel eğitim alma, sağlık hizmetlerine ulaşma, temiz içme su temini, temiz çevre ve doğumda yaşam beklentisi gibi durumları da kapsamaktadır. Görelî yoksulluk kavramı içinde yaşanan toplumun dinamikleriyle anlaşılabilir. Toplumdaki gelir ve tüketim farklılığı görelî yoksulluğu oluşturmaktadır.

Günümüz toplumlarının tüketim alışkanlığı yoksulluğun düzeyini belirlemektedir. “Yoksul olmak” der Bauman; “bir zamanlar anlamını işsiz olma durumundan aldıysa, bugünkü anlamını esas olarak yeterince tüketemiyor olma durumundan almaktadır” (Bauman, 1999, s.10). Toplumda yaşayan herhangi bir kişinin, ailenin yoksul olma durumu, aynı toplumda yaşayan diğer insanların varsıllık-yoksulluk durumuna göre görelî olarak saptanır. Mutlak yoksulluk ile görelî yoksulluk arasında böyle bir farkın olması, yoksullukla mücadele etmenin ve ondan kurtulmanın araçlarını yaratmaktadır.

## GÖÇ

İnsanlar tarih boyunca çeşitli nedenlerden dolayı yaşadıkları yerleri terk ederek başka yerlere yerleşmişlerdir. Bu yer değiştirmelerin en belirgin sebepleri arasında bir takım doğa olayları ile siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel olayları gösterebiliriz (Öztaş ve Zengin, 2006, s.67; Akan ve Arslan, 2008, s. 6). Depremler, toprak kaymaları, kuraklık, aşırı yağışlar gibi doğal olaylar insanların yaşamlarını doğrudan tehdit ettiği için bu bölgelerde yaşayan insanlar yer değiştirmek zorunda kalırlar. Siyasal, ekonomik ve kültürel nedenler ise günümüz göç olgusunun başat nedenleri arasındadır. Sanayi Devrimi gerçekleştikten sonra dağılan imparatorluklar yerine ulusa dayalı kurulan devletler arasında yapılan nüfus mübadeleleri kitlesel göçün en tipik örneklerini oluşturdu. Kitlesel göçün tarihsel serüveninde savaşlar ekseriyetle belirleyici olmuştur. İnsanların yaşadıkları yerleri terk etmede rol oynayan önemli faktörlerden bir diğeri ise ekonomik olarak daha müreffeh bir hayat sürecekleri umuduyla yaptıkları göçlerdir. Göç olgusunun yaşanmasının altında yatan nedenler bu kadar farklı olmasına rağmen bütün göç çeşitlerinin önemli bir ortak noktası vardır; yer değiştirme. Mekânsal düzlemde yapılan bu yer değişikliklerini İlber Ortaylı toplumsal dinamizmin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirmektedir. Göç olgusunun yaşanmadığı, toplumsal hareketliliğin durağanlaştığı yerde toplumların ölmeye yüz tutacağını ifade eden Ortaylı göç olgusunu insanlığın başat eylemi olarak koyutlamaktadır (Ortaylı, 2006, s.19). İnsanlar gerek mevcut durumlarını tehdit eden herhangi bir dışsal faktör gibi bir zorunluluktan kaynaklı, gerekse de mevcut durumlarını daha iyi bir düzeye taşımak gibi gönüllülük esasına dayalı olan bir gerçeklikten hareketle göç etmektedirler.

İnsan topluluklarının coğrafya üzerindeki dağılımına bakıldığında zaman farklı coğrafi bölgeler veya ülkelerin daha zengin, müreffeh ve pek çok açıdan gelişmiş oldukları görülecektir. Ancak bazı ülkeler, bölgeler, hatta kıtalar bile

belli başlı olumsuz faktörlerin etkisinde kalarak az gelişmiş, yoksul yerler olduklarını görmekte mümkündür. Bu farklılıklar nüfusun belli bir kesiminin az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru hareket etmesine vesile olmaktadır. Fiziki mekânda yapılan bu yer değişikliği ile gelişmiş bölgelerde yaratılan imkânlardan daha fazla insan istifade etmekte ve gelişmiş bölgelerde ihtiyaç duyulan işgücü arzı bu yoksul bölgelerden karşılanmaktadır (Akkaya, 1979, s. 20). Sanayileşme ile birlikte sınai üretimin yapıldığı kentlerde işgücüne duyulan ihtiyaç artmaktadır. İstihdam alanı olan sanayi kentleri ihtiyaç duydukları iş gücü kaynağını kırsal bölgelerden karşılamaktadırlar. Kapitalist ulus devletlerde göç kırdan kente doğru kaçışın sonucu olarak ortaya çıktı (Standing, 2019, s.180). Kırdan kente yapılan göçlerin kentin istihdam potansiyeli ile orantılı olması beklenir. Ancak kentlere yapılan göçler kentin istihdam potansiyelini aşıyorsa türlü problemlerin meydana gelmesi göçün olası sonuçları arasındadır. Bu problemlerin başında yoksulluk gelmektedir. Kente gelen insanların iş bulma ve bir gelir sağlama umudu kentin yetersiz istihdam kapasitesinden dolayı gerçekleşmemektedir. Dolayısıyla kente göç eden insanların kentin yoksul kesimini artırmakta ve kentin çalışanlarının işini elinden almalarına yönelik tehdit oluşturmaktadırlar.

Göç alan merkez ülkelerde göçün kontrolünün bir şekilde gerçekleşmesi önem kazanmaktadır. Eğer bu ülkelere yapılan göç kontrol altına alınmazsa, buralardaki ekonomik durgunluğa paralel olarak göçmenlerin göreceli olarak yoksullaşacakları öngörülebilir. Göçmenlerin göreceli olarak yoksullaşmaları yerli halkta bir gerilmenin yaşanmasına sebep olur (Sirkeci, 2006, s.33). Bu gerilme zamanla ötekine karşı duyulan bir korkuya yol açabilir. Mevcut durum göçmenlerin toplumla entegrasyonuna engel teşkil etmekte ve onların içine kapanan birer cemaate dönüşmelerine yol açmaktadır.

### Göçün Nedenleri ve Yönü

Göçler tarih boyunca çeşitli nedenlerle gerçekleştirilmiştir. Tipik olarak iç göç ve dış göç şeklinde gerçekleşen göçlerin belirgin nedenleri arasında yoksulluk, işsizlik, toprağın bölünmesi, tarımda mekanizasyon, deprem, kuraklık, insan hakları ihlalleri, ayrımcılık, istihdam olanakları gibi nedenleri sayabiliriz. Bu nedenleri kısaca ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel ve doğal nedenler olarak sıralamak ta mümkündür.

Göçün nedenlerini tespit etmenin çeşitli yolları vardır. Bu yollardan birisi genel nüfus sayımı yapıldığında, nüfus hareketlerinin mahiyetini öğrenmek amacıyla göç edenlere çeşitli sorular yöneltilerek göçün gerçekleşmesinde hangi faktörlerin etkili olduğu saptanır. Ülkemizde 2000 yılında yapılan nüfus sayımı ile ilk kez göç edenlere göç etme nedenleri sorulmuştur. Alınan cevaplar kısaca “Göç etme nedenleri arasında, hane halkı fertlerinden birine bağımlı göç etme nedeninden sonra iş arama/bulma, tayin/atama, eğitim, ve evlilik amaçlı göçler göç olgusunun en önemli nedenlerini oluşturmuştur” (Kocaman, 2008, s.53). Toplumun küçük birimi olan aile kurumunun yapısı



zorunlu haller dışında birbirinden koparılmaz bir bütünlük arz etmektedir. Hane reisi ve kendisine bağımlı olan hane halkından müteşekkil ailede hane reisinin göç etmesi demek hane halkının hepsinin göç etmesi demektir. Tayin ve atamalarda da evin geçimini sağlayan kişinin göç ettiği yere hane halkını taşıdığı söylenebilir.

“Bir Ülke sınırları içerisinde, bireyin, bir yıldan az olmamak kaydıyla, yaşadığı ortamı değiştirmesine iç göç denilmektedir” (Öztaş ve Zengin, 2006, s.67). İç göç kavramı teknik olarak yurt içinde iki genel nüfus sayımı arasındaki dönemde, yaşı beş ve daha yukarısı olan kişilerin ikametgâhında bir değişiklik söz konusu ise bu kişi göç etmiş sayılmaktadır (Kocaman, 2008, s.3). Türkiye’de iç göç dinamiği özellikle 1950’lerden sonra giderek gelişmiştir. Türkiye’de bu dönem hızlı değişimlerin yaşandığı dönemdir. Bölgeler arası dengesizlikler göçün kırdan kente, doğudan batıya doğru gerçekleşmesine yol açmıştır. Kırdan kente doğru yapılan göçlerin temelinde ise tarımda makineleşmeye gidilmiş ve bu durum geçimini toprağı ekip biçme ile sağlayan nüfusun işsiz kalmasına yol açmıştır. İşsiz kalan genç nüfus iş bulma amacıyla kentlere göç etmiştir (Akan ve Arslan, 2008, s.16).

“Birey ülke sınırlarının dışında herhangi bir ülkeye yaşadığı ortamı değiştirmek amacıyla gidiyorsa, bu durumda dış göç söz konusu olmaktadır” (Öztaş ve Zengin, 2006, s.67). Bireyler yaşamlarını sürdürebilmek, iş bulabilmek için yaşadıkları ülke sınırlarının dışına çıkarak başka bir ülkeye geçmelerine dış göç denilmektedir. Dış göç olayının özellikle II. Dünya savaşından sonra yoğun bir şekilde yaşanması, savaşın meydana getirdiği yoksulluk, kıtlık ve sefalet koşullarının neticesinde gerçekleştiğini söylemek mümkündür (Akan ve Arslan, 2008, s.22).

### **Yoksulluk ile Bağlantıları Olan Göç Teorileri**

Göç literatürü uluslararası göçün gerçekleşmesinde temel bir paradigma olan (pull-push factors) çekici ve itici faktörler paradigmasından bahseder. Bu paradigmaya göre geride bırakılan ülke, göçmenin ekonomik, siyasal ve kültürel istek ve arzularına cevap vermekte yetersiz kalmaktadır. Bu durum geride bırakılan ülkenin iticiliğini ortaya koymaktadır. Göç edilen ülkenin bahsedilen alanlarda göçmene belli imkânlar sunması ise göç edilen ülkenin çekiciliğini ortaya koymaktadır (Kaya, 2009, s.25). Çekici ve itici faktörler paradigması göç olgusunun temelinde yatan nedenleri açıklama kudretine sahiptir. Toplumsal yapıların niteliği toplumsal hareketliliğin tetikleyicisi konumundadır. Uluslararası göçün yönünün yoksul bölgelerden sanayileşmiş Batı ülkelerine doğru olması, bu iki toplum türünün yapısal özellikleriyle alakalıdır. Batı ülkeleri Sanayi Devriminden bu yana müthiş bir sıçrama gerçekleştirdiler. Bu ülkelerin yaşam standartlarının yüksek olması dünyanın geriye kalan yoksulları için hep çekici bir neden olmuştur.

Neo-klasik ekonominin göç makro kuramı iş piyasası ile emek arz talep dengesini esas alır. Gelişmiş ülkelerde istihdam olanakları fazla ve ücretler

yüksektir. Gelişmekte olan ya da yoksul ülkelerde ise işgücü fazla iş olanakları kısıtlıdır. Zengin ve fakir ülkelerin sahip olduğu bu iki dinamik bu ülkeler arasında göçün gerçekleşmesini sağlar. Yoksul ve gelişmekte olan ülkelerdeki emek arzının fazlalığı ücretlerin düşük olmasına neden olur. Buna mukabil sınırlı bir emek arzına ve büyük bir sermayeye sahip ülkelerde işçi ücretleri daha yüksektir. Ücret farkı ve istihdam olanaklarından dolayı fakir ülkelerden zengin ülkelere doğru bir işçi göçü yaşanmaktadır (Lewis, 1966). Fakir ülkelerdeki işgücü arzı, zengin ülkelerde ise işgücü talebi göçün gerçekleşmesindeki ana sebeptir. Ancak fakir ülkelerden zengin ülkelere göç devam ettikçe zengin ülkelerdeki ücretler düşme eğilimine girecektir. Bu durum zengin ülkelerin ihtiyaç duyduğu kadar işgücünü almasıyla sonuçlanır. Alınan iş gücü belli bir doyum noktasına ulaştıktan sonra denge durumu yakalanır. Denge durumunda ise iş gücü maliyetleri kendiliğinden ayarlanmış olacaktır. Neo-klasik göç makro kuramı, çekici ve itici faktörler paradigması ile benzerlik göstermektedir. Göçün gerçekleştiği kalkış yerinin iticiliği ve varış yerinin çekiciliği her iki kuramda da merkezi role sahiptir. Ancak bu kuramların farklılaştığı nokta çekici ve itici faktörler paradigması ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal gibi faktörleri esas alırken neo-klasik ekonomi göç makro kuramı adından da anlaşılacağı üzere ekonomi ilkesini esas alır.

Neo-klasik ekonominin mikro göç kuramı ise toplumsal yapılardan ziyade bireyi esas alır. Sjaastad, Borjas ve Todaro'nun geliştirdiği bu kurama göre toplumsal yapılar karşısında rasyonel bireyin kararları etkilidir. Bireyler kendi çıkarlarını maksimize etmek için kâr-zarar hesapları yaparlar. Daha yüksek kazanç elde edebilmenin olanakları rasyonel olarak gerçekleşmişse bireyler göç eder. Bu kararlar emeğini sermayeleştiren bireyin kendisine yaptığı yatırım olarak ta düşünülebilir (Abadan ve Unat, 2006, s.23). Bu kurama göre birey göç etmeden önce bir maliyet hesabı yapar. Göç edeceği ülkede alacağı ücretten o ülke toplumuna uyum göstermeye, yeni bir dil öğrenmekten yaptığı yolculuk masraflarına kadar bütün gider kalemlerini hesaplamaktadır.

### **Emeğin ve Göçün Kadınlaşması**

Kadınların çalışma hayatına yönelik geliştirilen model kadınları ücretsiz ev işlerinden ücretli emeğe geçişini sağlamakla onlar için bir özgürlük alanı yaratmış gibi görünse de işin iç yüzü farklıdır. Standart bir ücretle ve günün belli saatlerini çalışma ile geçiren ve geriye kalan zamanı kendine ayıran sanayi işçisi profili küresel sermaye açısından maliyetleri yükseltmekteydi. Maliyetleri azaltmak için işlerin belli bir kısmını kadınlara havale eden sermaye sahipleri emek ücretini azaltarak bir esneklik sağlamaktaydı. Emeğin daha ucuza satıldığı esnek üretim modelinde çalışma zamanı da belirsiz bir hale gelmekteydi. Hizmet sektöründe giderek artan iş hacmi işin kadınlara bırakılmasının önünü açıyordu. Sanayide çalışan işçinin aldığı ücret kendisini ve ailesini asgari düzeyde geçindirmeye yetiyordu. Ancak esnek üretim

modeliyle ücretler çok düşürüldü ve hemen hemen herkesin çalışmasının şart koşulduğu bir döneme girildi. Kadınlar açısından esnek emek modeli hane ek gelir demektir ve herhangi ücretli bir işte çalışmayan kadınlar için iyi bir fırsat gibi görüldü. Ücretli işlerde çalışmaya başlayan kadınlar çok düşük ücretlerle çalışmaktaydılar. İş sözleşmeleri ya hiç yoktu ya da kısa dönemli sözleşmeler yapıyordu (Standing, 2019, s.107-110). Emeğin ucuza satıldığı yarı zamanlı ve güvencesiz işlerin kadınlara havale edildiği bu durumda bir özgürlükten bahsetmek yerine kadınların yoksulluk çemberinde giderek daha çok çalışmasının önü açıldı. Eskiden sadece ev işlerini yerine getiren yoksul kadının iş yükü esnek üretim modeli ile daha da artmaktadır. Ücretli bir işte çalışarak elde edeceği gelirin onun sosyal yaşamında radikal bir değişiklik yapacağını ummak büyük bir iyimserlik demektir.

Kadının kamusal alandaki görünürlüğü belli toplumsal pratikler neticesinde ortaya çıkar. Toplumsal hareketliliğin arttığı günümüzde göç bu pratiklerin en belirgin olanını temsil etmektedir. Göçün cinsiyete göre dağılımına bakıldığında erkekler ve kadınlar arasında belli farklılıkların olduğu ortaya çıkmaktadır. Göç eden kadınların çoğunluğunun genelde evlilik ve eğitim amaçlı göç ettikleri görülmektedir. Erkeklerde de eğitim amaçlı göç söz konusu iken kadınlardan farklı olarak iş arama/bulma nedeniyle daha fazla göç ettikleri görülmektedir (Kocaman, 2008, s.65). Toplumsal patriyarki göç olgusuna da etki etmektedir. Göçler bu bağlamda değerlendirildiğinde bağlantılı göç gerçekliğiyle karşılaşılır. Bağlantılı göç kadınların göç etme nedenleri arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Ailenin iş bulma veya tayin/atama gibi herhangi bir nedenle göç etmesine bağlı olarak kadının da göç etme hareketine bağlantılı göç denilmektedir. Burada kadının aile içindeki edilgen ve erkeğe bağımlı konumu itibarıyla başka mekâna hareket etmesi söz konusudur (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998, s.3). Kadının erkeğe bağımlı halde hareket etmesi, göç edilen yeni mekânda kadının eve daha fazla kapanmasına yol açabilir. Kadının işgücü piyasasına dâhil olması erkeğin iznine bağlıdır. Koca eşinin gelir getiren bir işte çalışmasına genellikle izin vermemektedir.

## YOKSULLUK VE GÖÇ İLİŞKİSİ

Göçler temelde yaşanılan yerin imkânlarının yaşayanlar tarafından kısıtlı bulunmasıyla yapılmaktadır. Ülkemizin göç profiline bakıldığı zaman göçün genelde kırsal kesimden kentlere doğru yapıldığı görülmektedir. Sanayi Devrimi ile birlikte Dünyada da göçün yönü ekseriyetle böyle olmuştur. Bölgeler arasındaki gelişmişlik farkı göç lokasyonunu belirleyen temel unsurlardandır. Az gelişmiş bölgelerin kırsal yerleri ve şehirler göç veren bölgelerdir. Gelişmiş bölgeler ise sahip olduğu sanayi ve hizmet sektörlerinin canlılığı ile göç alan yerler konumundadır. Bölgelerin sahip olduğu varıllık ve yoksulluk durumu göçün temeline yatan nedensel ilkeyi açıklamaktadır. Ancak günümüzde yaşanan küreselleşme olgusu karşısında herhangi bir toplumu dış etkilerden azade, kendi başına bir toplum olarak görmek eksik bir bakış açısı

geliştirmeye neden olur. Küreselleşen dünyada toplumlar ekonomi ve teknolojiye dayalı olarak birbirini etkilemektedirler. Bu etkileşim toplumların gelişmişlik seyrini doğrudan belirlemektedir. Güçlü sermaye ve teknolojilere dayalı olarak dünyanın bazı bölgeleri (Batı Avrupa, Kuzey Amerika-ABD, Kanada) gelişirken diğer bölgeler bu gelişmişlikten yeterince faydalanmamakta ve görece yoksullaşmaktadır. Bu sebeple yoksul bölgelerde yaşayan insanlar zengin Kuzeybatı ülkelerine doğru göç etmektedir (Mutluer, 2003, s.12). 21. yüzyılın en önemli problemlerinden olan uluslararası göç ve mülteciler problemi dünyada hâkim olan üretim tarzından elbette bağımsız düşünülemez. Hem dünya genelinde hem ülkemiz özelinde göç olgusuna yakından baktığımızda, göçün gerçekleşmesinin temelinde bölgesel eşitsizliklerin yaşandığı görülecektir. Bu eşitsizliklere bağlı olarak sermaye, mal ve hizmetlerin belli bölgelerde yoğunlaştığı diğer bölgelerin ise bu imkânlardan yoksun bırakıldığı görülmektedir.

Bölgesel farklılıklar sınıflı toplum özelliğini yansıtmaları bakımından önemlidir. Sermayenin belli bölgelerde ve toplumsal kesimlerde birikmesi diğer kesimlerin yoksullaşmasını meydana getirmektedir. Yoksulluk olgusu bu nedenle yoksul bölgelerin, az gelişmiş ülkelerin bir sorunu olarak değerlendirilmekteydi. Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra gelişen “sanayi toplumuna geçiş” miti bu düşünceyi desteklemekteydi. Ancak dünyanın gelişmiş sanayi ülkelerinde de varlıklı kesimin karşısında yoksul kitlelerin olması, küresel kapitalist sistemin meşruluğunu tartışmaya açtı. Dünya Bankası gibi kuruluşlar yoksulluk ile mücadele etmek üzere oluşturuldu (Kaygalak, 2001, s.125-126). Yerküreyi “pazar” olarak imleyen sermaye kâr maksimizasyonuna bağlı olarak küreselleşmektedir. Yoksulluğun müsebbibi olan sermaye küreselleştikçe yoksullukta küreselleşmektedir.

Göç ve yoksulluk ilişkisini küresel kapitalizme dayandıran Ayhan Kaya (2009)’a göre, hemen hemen bütün göçler zora dayanmaktadır. Göçlerin özünde yoksulluk, yoksunluk, sosyal politik ve ekonomik dışlanma vardır (Kaya, 2009, s.24). Küreselleşen dünya ekonomisi dönemsel krizler yaşamaktadır. Yaşanan her kriz doğrudan veya dolaylı olarak göç hareketlerini meydana getirmektedir. 1970’lerde adına petrol krizi denilen küresel kapitalizm krizi yaşandı. Bu krizin aşılması yeni ekonomi-politikaların tedavüle sokulması ile mümkün olabildi. Bu dönemde kapitalist üretim biçiminin gerçekleştirdiği yeni politikalar yani neoliberalizm ile sosyal devlet uygulamaları bir hayli azaltıldı. Ücretlerin düşürülmesiyle krize çare bulmaya çalışan neo-liberalizm politikaları kentlerde devasa işsiz kitlelerin oluşmasına yol açtı. Kapitalizmin kâr mantığına dayanan mottosu neoliberal politikalarla gelir dağılımı adaletsizliğini alabildiğince derinleştirdi (Kaygalak, 2009, s.6). Kapitalizm yaşadığı krizlerin yükünü emek cephesine havale ederek var olan emek sömürsünü daha da derinleştirdi. 1970’li yıllara gelindiğinde neoliberal politikacılar ve iktisatçılar büyüme ve kalkınmanın temelde rekabet gücüne dayandığını, rekabetin gelişmesi ile her şeyde potansiyel olarak bir artışın meydana geleceğini öngören piyasacı mantığı hayatın birçok alanında

uygulamaya başladılar. Ürünlerin pazar rekabetinin ötesinde emek bloku arasında bir rekabeti uygulamaya koydular. Rekabeti öngören yeni uygulamalar ile emek piyasasında esnekliğin olması şarttı. Üretim aşamasında esnekliğin olması demek, üretici kesimin risklerle karşı karşıya kalması demektir. İş güvencesi olmayan, düzenli bir gelirden yoksun işçiler ve onların ailelerinden oluşan, sayıları milyonları geçen kimselerden oluşan bu risk grubu küresel bir “prekarya”nın ortaya çıkmasına neden oldu (Standing, 2019, s.11). Sanayi Devrimi ile hızlı bir gelişme gösteren batılı ülkelerde emekçi kesimin sabit ve garantili iş akdi postfordist çağda ortadan kalkmıştır. Emek piyasasının esnekleştirilmesi ile artık hiçbir iş güvenli değildir (Hardt ve Negri, 2011a, s.147). Küresel sermayenin fordist üretim ilişkilerini terk edip esnek üretime geçmesi sistemsel bir değişikliği meydana getirdi. Yeni sistemde bütün vasıf ve iş ehliyetlerine rağmen minimum düzeyde iş güvencesinden yoksun olan milyonlarca insan yoksulluk girdabına düştü. Emek cephesindeki insanların piyasaların aşırı rekabeti karşısında her an işinden olma, sistemin dışına atılma korkusu onların iradelerine ket vurmaktadır. Bu korku ile sömürüyü içselleştiren insanlar haklarının çığnenmesine, vasıflarının önemsizleştirilmesine rıza göstermek zorunda bırakıldılar.

Üretimde Fordist yönetimin işbaşında olduğu dönemde işçilerin çalışma zamanı ve alacakları ücretler garanti altına alınmıştı. Emek sürecinin esnetilmesi ile kapitalizm piyasada yeni kontrol stratejileri geliştirerek işçilerin istihdamı ve ücretleri konusunda müphemlik yaratmıştır. İşçilerin çalışma zamanlarının parçalanması ve farklı işler arasında gidip gelmelerinin müphem bir hal alması onların zaman üzerindeki tasarruflarını yitirmelerine yol açmaktadır. İşçilerin gün içinde çalıştığı saatler ile çalışmadığı saatler ayrımının ortadan kalması bu kontrol stratejilerinden bir tanesidir (Hardt ve Negri, 2011b, s.154-155). Esnek üretim ilişkilerinin ortaya koyduğu müphemlik işçilerin daimi çalışabilecekleri ve standart ücret alabilecekleri çalışma düzenini ortadan kaldırmıştır. Çalışma zamanının belirsiz olması ve çalışacağı işin önceden tanımlı olmaması işçilerin tamamen güvencesiz hale geldiğini ortaya koymaktadır.

Kapitalizmin sermayeye tanıdığı dolaşım özgürlüğü küresel çapta kapitalizmin egemenliğini ilan etmesiyle sonuçlandı. Neoliberal politikaların emrettiği şekliyle rekabeti temel ilke olarak kabul eden küresel kapitalizmin hedefinde bir girdi olarak emek cephesinin maliyetlerini düşürmek vardı. Örneğin tekstil kenti olarak bilinen İtalya’nın Prato şehrine 1989 yılında gelen otuz sekiz kişilik Çin’li göçmen grubu bu şehirde tekstil üretimine dâhil oluyorlar. 2008 yılına gelindiğinde Prato şehrinde Çin’lilere ait kayıtlı firma sayısı 4.200’ü, Çinli işçi sayısı da 45.000’i bulmuştu. İtalya’ya göç eden Çinlilerin hem firma hem de işçi bazlı bu artışı ile İtalyanların rekabet edemediği görülmektedir. 2000 yılında 31.000 İtalyan işçinin çalıştığı sektörde 2010 yılında yalnızca 20.000 İtalyan işçinin çalıştığı kaydedilmiştir (Standing, 2019, s. 16-17). Ülkeler arası göçlerin yol açtığı bu olumsuz durumun bir örneğini ülkemizde de görmek mümkündür. 2011 yılında Suriye’de başlayan savaş

nedeniyle pek çok Suriyeli ülkemize göç etmek zorunda kalmıştır. Kitlesele göçlerin gerçekleştiği ilk dönemde yerel halkın Suriyeli mültecilere karşı olumlu bir kabulleri vardı. Ancak savaşın uzun sürmesi ve gelen mültecilerin ülkeye kalıcı olarak yerleşmeleri yerel halkta huzursuzluğa neden oluyordu. Elazığ ilinde yapılan bir saha araştırmasının sonuçları bu huzursuzluğu ortaya koymaktadır. Çalışmaya göre düşük ücretlerle ve sigortasız çalışan Suriyelilerin olumsuz rekabete yol açtıkları tespit edilmiştir (Taş ve Tekkanat, 2018, s.80-81). Hem Prato şehrinde hem de Elazığ örneğinde görüldüğü gibi dışarıdan gelen insanların varış yerinde huzursuzluğa neden oldukları tespit edilmiştir. Varış yerinde istihdam edilen işçilerin gelenlerle rekabete gireceği, bu rekabet sonucunda işini kaybedeceği kaygısı ön plana çıkmaktadır. Yoksul göçmenlerin varlığından gizli bir memnuniyet duyan sermaye sahipleridir. İşsiz göçmenler bu sermayedarlar için ucuz emek anlamına gelirken, çalışanlar için bir tehdit unsuru haline gelmektedirler. Emek blokunda çalışan işçiler ile dışardan gelenler arasında bir gerilim meydana gelmektedir.

Herhangi bir yerde uzun süre düşük ücretle çalışan birisi için dışardan gelen göçmenler gerilim nedeni olur. Göçmenlerin kendi bölgesinde daha iyi işler kaptığını, mevcut sosyal yardımlardan daha fazla yararlandığını düşünerek onlarla karşı karşıya gelmektedir. Bu karşı karşıya gelmelerinin nedeni, onların içinde yaşadıkları ekonomik ve sosyal yapılarıdır (Standing, 2019, s.49). Sanayi Devriminin başlamasından sonra işçilerin çalışma zamanı, yaşadıkları mekânlar ve alacakları ücretler işçi ve işveren arasında düzenlenirdi. Çalışan işçilerin dışında kalan atıl insan kitlesi Marks ve başkalarının da belirttiği gibi “endüstriyel yedek ordu”yu oluşturuyordu. Endüstriyel yedek ordu adından da anlaşılacağı gibi her an işe girmek için yedekte bekleyen ve çalışan işçiler için tehdit oluşturan bir ordudur. Bu tehdit çalışanlar için iki noktada tehlikeli bir hal alır. Birincisi, bu ordunun işsiz ve yoksul oluşları çalışanlar için ibret oluşturur. İkincisi, bu yedek ordu ile birlikte piyasada fazla emek arzı söz konusu olur. Fazla emek arzı emeğin daha ucuza satılmasına yol açar. Bu durum işçiler karşısında işverenin elini güçlendirir. Sermaye bu anlamda ucuz emek gücünün fazla olduğu coğrafyalara doğru kayar (Hardt ve Negri, 2011a, s.146-147). Mevcut üretim ilişkileri insanlara istihdam anlamında bir güvence sağlamadığı gibi, istihdam olayını çalışabilecek kişiler arasında bir krize dönüştürerek bu durumdan kârlı çıkmaktadır. İş elde tutmanın rekabete dayandığı bu ortamda işveren en düşük ücretle işçi çalıştırma yoluna gidecektir. İşverenler günümüzde kazançlarını artırmak için daha fazla işçi çalıştırmak zorunda değiller. Şayet daha fazla işçi çalıştırmak gibi bir gereklilik söz konusu olursa onları, dışarıdan gelen ve yerli işçilerden daha ucuz ücretlerle çalışan işçilerden seçeceklerdir (Bauman, 1999, s.94) Düşük ücretlerle giderek yoksullaşan bu kesim kendi yoksulluklarının sorumlusu olarak birbirlerini görmektedirler. Oysa hem kentte yaşayanların hem de dışardan kentte gelen yoksulların yoksulluklarının sorumlusu küresel kapitalist sistemin yarattığı eşitsiz toplumsal yapılarıdır.

Kapalı ekonomilerin devrinin bitmesiyle başlayan küreselleşme ile birlikte toplumsal hareketliliğinde arttığı görülmektedir. Sınır ötesi seyahatlerin bir milyarı aştığı ve giderek bu rakamın arttığı yer küre üzerinde ciddi bir göçmen hareketliliği meydana gelmektedir. Uluslararası Göç Örgütünün 2010 yılı verilerine göre dünya nüfusunun % 3'üne tekabül eden 214 milyon uluslararası göçmen kayıt altına alınmıştır (Standing, 2019, s.155-156). Göçmen ve mülteci gibi kavramların dünya kamuoyu tarafından daha fazla konuşulduğu bu dönemde göçün yönü belirleyici olmuştur. Dünyanın yoksul ve az gelişmiş bölge/ülkelerinden gelişmiş ülkelere doğru yapılan göçler iki düzeyde gerçekleşmiştir. Göç etmesine izin verilmiş ve göç ettiği ülke tarafından kabul edilmiş 'yasal' göçmenler ile genelde başka bir ülkenin sınırlarından içeri kaçak yollarla giren 'yasa dışı' göçmenler bu iki düzeyi oluşturmaktadır. Ülkeler yasadışı göçü önlemek için yasalar çıkarmalarına rağmen bu göç dalgası tamamen engellenmiş değildir. Kaçak göçmenler pek çok çıkar grubunun işine yaramaktadır. İlk elden ucuz emek deposu olan yasa dışı, diğer adıyla kaçak göçmenler gözden çıkarıldıkları zaman rahatlıkla sınır dışı edilebilirler (Standing, 2019, s.157-158). Kaçak göçmen olayı hükümetler ile sermaye arasında üstü kapalı bir problem alanını teşkil etmektedir. Hükümetler kaçak göçü engellediğinde sermaye cephesinde emek kıtlığı şikayetleri yükselmektedir. Tarla işleri, yaşlı bakımı ve ev işi gibi işleri, atölye işlerini (Hardt ve Negri, 2011b, s.156-157) kaçak göçmenlerin ifa ettiği bilinen bir realitedir. Kaçak göçün sermaye için ucuz emek ordusu olduğunu hem Standing hem de Hardt ve Negri belirtmektedirler. Kapitalist sermaye birikimin insan emeği bakımından us dışılığının yanında kaçak göçmen emeği konusunda hukukun dışına çıkmakta beis görmemesi, sermaye rejiminin karakterini ortaya koymaktadır.

Uluslararası göçün problemli yüzünü kaçak göç oluşturmaktadır. Yaşanılan yerin iticiliği bu göç türünü sürekli canlı tutmaktadır. Göç hareketlerini hayalet olarak imleyen Michael Hardt ve Antonio Negri (2015)'e göre bu hayalet bütün dünyayı dolaşmaktadır. Ekonomistlerin bu hayaletin dolaşmasını çeşitli nedensel ilkelerle açıklaması yanında göçmenlerin özgür hareket etme arzusu belirleyici olmaktadır. Yasal göçler bu gizli göçlerle karşılaştırıldığında devede kulak kalır (Hardt ve Negri, 2015, s.220).

## **YOKSULLUK VE GÖÇÜN DOĞURDUĞU GÜVENCESİZLİK**

Serbest piyasa ekonomilerinin tipik özelliği herhangi bir bölgeye sıkışıp kalmak yerine gelişip serpileceği bölgelere doğru hareket etme yeteneğine sahip olmasıdır. Neoliberal düşünürler sermaye hareketini "Dünyayı, koşullar nerede uygunsa yatırım, istihdam ve gelirin de oraya akacağı, giderek açılan bir yer olarak algılıyorlardı" (Standing, 2019, s.18) şeklinde bir özgürlüğe sahip olduğunu beyan ediyorlardı. Sermaye kârını yükseltmek adına özellikle ucuz iş gücünün fazla olduğu, tüketimin henüz hükümrانlığını ilan etmediği

“gelişmekte olan” ya da “yeni yükselen” ekonomilere yatırım yaparken “gelişmiş” ekonomilerdeki iş yerlerinin kapanması ve çalışanların büyük tavizler vermesi (Bauman, 2015, s.15) sorunu ortaya çıkmaktadır. Sermayenin dünya üzerindeki serbest dolaşımı çalışanların her an işini kaybedebileceği riskini ortaya koyar.

Liberal ekonomi politiğin ayırt edici özelliği kendisini çok iyi saklama becerisi göstermesidir. Liberalizm sosyal eşitsizliklerin, gelir dağılımındaki adaletsizliğin, dünyadaki zenginlerin aşırı zenginleşmesinin fakirlerin iyice fakirleşmesinin hatta sermaye sahiplerinin sermayeyi edinme şekillerinin öznesini ifşa etmez. Klasik liberalizmin piyasa toplumuna geçişi “gizli el” metaforuyla açıklaması bu gizleme vehminin dâhiyane çözümü olmuştur. Oysa gizli el çokta gizli değildir. Bauman, (2015) sermaye ve devletin sermayeyle olan ilişkisi temelinde anlaşılması gereken gizli el’in sahipleri bellidir der. Devletin para hareketleri ve bankaların üzerindeki düzenlemelerini kaldırması, sermaye sahiplerinin daha fazla kâr elde etmek için uygun ortamı bulması ve sömürü ilişkisini azamileştirmesine imkân tanınmasıdır. Aynı zamanda devlet işgücünün bağlı olduğu düzenlemeleri de kaldırarak fakirlerin daha fakirleşmesine yol açmaktadır. Böylece işgücü işverenlerin keyfi uygulamalarına maruz kalmaktadırlar (Bauman, 2015, s.36-37). 1980’lerden itibaren egemen olan neoliberal anlayış devleti küçültme yoluna giderek sermayeyi tamamen başına buyruk hale getirdi. Sosyal adaleti sağlamakla mükellef olan devlet refahı sağlamak için yapması gereken harcamaları finans ve iş çevreleri ile askeri alanların çıkarlarına hizmet etmektedir. Neoliberal devlet finans çevrelerinin, banka ve şirketlerin çıkarları doğrultusunda planlamalar yapmaktadır. Neoliberal devlet ile sermaye sahipleri dirsek teması kurarak bu planlamaları yapmaktadır. Örneğin “hangi yazılımın geliştirileceğini, hangi barajın yapılacağını, bir evin kimin satın alacağını ve benzeri şeyleri” (Hardt ve Negri, 2013, s.94-95) sermaye sahipleri işaret eder ve devlet bu hususlarda gerekli planlamaları yapar. Toplumsal eşitsizliklerin temelinde hem pratikte hem de teorik olarak adaletsiz dağılmış güç ilişkileri yatar. Pratikte yaşanan adaletsizlik emek sömürüsü, gelir dağılımındaki adaletsizlik, kaynaklara ulaşmadaki bir kesimin aleyhine konulmuş bariyerler, fırsat eşitsizliği gibi mefhumlar gösterilebilir. Teoride ise özellikle ekonomi bilimlerinin ve siyasalın kullandığı terminoloji bu adaletsizliklerin üstünü örtme vazifesi görmektedir. Piyasa kendi kendini düzenler ve gizli el gibi metaforlar özneyi gizleme amacıyla tedavüle sokulmuş kavramlardır. Oysa hem Bauman’ın hem de Hard ve Negri gibi düşünürlerin ortaya koydukları şekliyle sermaye ve sermayeye hamilik yapan devlet piyasalara konumlanan gizli eldir.

Yoksulluk ve yoksulluğa bağlı gelişen toplumsal hareketler insan eliyle üretilmiş sosyal eşitsizliğin sonuçlarıdır. Gizli el denilen sermayenin bu eşitsizliği yarattığı aşikârdır. Bu konuda yapılmış çalışmaların ortak özelliği, dünyada zenginlik ile yoksulluk arasındaki uçurumun giderek derinleştiği-



dir. Görece zenginlerin aşırı zenginleştiği, yoksullarında bu oranda fakirleştiği bir eşitsizlik durumu söz konusudur (Bauman, 2015, s.16). Neoliberal ekonomi modelin emek cephesine sunmuş olduğu yeteneğe göre piyasada yer alma ilkesi günümüzde aşınmış durumdadır. Standing, bu ilkenin günümüz toplumsal hareketlerini açıklamada yetersiz kaldığını ifade etmektedir (Standing, 2019, s.104). İşçinin emeğiyle piyasada yer alması, emeğin mobilizasyonunu sağlamaktaydı. Ancak günümüzde devasa büyüklükteki kitlelerin göç hareketleri piyasada belirli kurallara göre emeklerini satabilecekleri ve kısmen de olsa iş güvencesinin olduğu güvenli limanlar yoktur. Klasik liberalizmin şafağında kalan merkantilist anlayışa göre sermaye sahibi ve emek sahibi piyasada karşılaşır. Her iki taraf emek ve sermaye değiş tokuşu yaparlar. Emek sahibi sermaye sahibine emeğini sunar ve bunun karşılığında sermaye sahibinden belli bir ücret alır (Hardt ve Negri, 2013, s.19). Klasik liberalizmde emek sahibi emeğini pazarlayabileceği bir alan ve muhatap bulmaktadır. Emeğini özgürce pazarlayabilmekte ve belirli oranda iş akdini talep etmektedir. Ancak neoliberal dönemde hayatın bireyler açısından akışkan hale gelmesi güvencesizliklere kaynaklık etmektedir.

Küreselleşme ile birlikte dünyanın herhangi bir yerinde gelişen bir olay dünyanın başka yerlerini etkilemektedir. Ekonomik büyümede atağa kalkan Çin dünyanın en gelişmiş ekonomilerini yakalarken, bu büyümenin önemli sacayaklarından birini düşük ücretler teşkil etmektedir. Çin'deki düşük ücretler dünya ölçeğinde işçi ücretlerini etkilemiştir. Ucuz emek cenneti olan Çin'in yabancı sermayeyi kendi topraklarına çekmesi uzun zaman almadı. Tayvan menşeli Hon Hai Precision Sanayi Şirketine bağlı olan ve dünyanın en büyük fason üreticisi konumunda bulunan Foxconn Çin'de faaliyet göstermektedir. 900 bin işçi ile Çin'de faaliyet gösteren bu şirket kötü bir üne sahiptir. Şirket 2009-2010 yıllarında çalışanlarının intiharı ile gündeme geldi. Kırsal alandan kente göç edenlerin çalıştırıldığı şirkette uzun çalışma saatleri ve düşük ücretler çalışanları intihara sürüklemekteydi (Standing, 2019, s.54-56). Anti-kapitalist sol terminolojinin beylik laflarından olan "Kapitalizm öldürür" lafı bir uyarıdan daha fazlasını anlatmaktadır. Foxcon şirketinde çalışan insanların, bütün insanlar gibi, sadece insan olmaları bakımından kendilerine sıkı sıkıya bağlı olan yaşama hakkı daha fazla kâr için daha fazla emek sömürüsü anlayışına kurban edilmektedir.

## TARTIŞMA VE SONUÇ

Yoksulluk ve göç birbirlerini doğuran, besleyen ve kronik problemlere yol açan toplumsal olgulardır. Dünyanın en gelişmiş ekonomilerine sahip ülkelerden en az gelişmiş Afrika'nın yoksul ülkelerine kadar yoksulluk dünyanın her yerinde vardır. Gelişmiş ülkelerin, dünyanın geriye kalan ülkelerindeki zenginlikleri sömürmesi bu ülkelerin yoksul düşmesine neden olmaktadır. Yoksul düşen ülkelerde adaletli bir gelir dağılımı olmadığından dolayı mutlak yoksulluk sınırında yaşayan milyonlarca insan vardır. Bu yoksul ve umutsuz

insan kitlesi dünyanın zengin ekonomilerine sahip ülkelere doğru topluca göç etmektedirler. Göçün yönü genelde yoksul bölge/ülkelerden zengin ülkelere, kırsal alanlardan kentlere doğru olmaktadır.

Günümüzde kırsal alanlardan kentlere doğru yapılan göçün sanayileşen ulus devletlerin mali programları ile yakından bir ilgisi vardır. Hükümetler çalışanların haklarına dair düzenlemelere yeterli ihtimamı göstermemektedir. Sendikal hakların gerilemesiyle güvencesiz bir konuma itilen emekçiler için geçici sözleşmeler kural haline getirilmektedir. Hükümetlerin firmalara sağladığı sübvansiyonlar sayesinde serbest üretim bölgeleri oluşturulmakta ve kırdan kentlere göç hızlandırılmaktadır (Standing, 2019, s.180). Standing'in dikkat çektiği şekliyle kapitalizm aslında büyük göçmen emeği üzerinden yükselmektedir. Göçmen emeği ne kadar çok sömürülürse, emeği sömüren firmalar o kadar artı değer kazanmaktadır.

Küresel sermaye ile yoksul göçmen kesim arasında semiyotik bir ilişki vardır. Sermayedar için maliyet girdisi olan işçi ücretleri ne kadar ucuza denk getirilirse işçinin ürettiği artık değer o kadar artar. Yani sendikal haklarından yoksun, herhangi bir güvencesi olmayan, çalışma zamanı belli olmayan, yaşamını devam ettirmek için kendi donanımına bakmaksızın düşük ücretle önüne çıkan herhangi bir işi kabul eden milyonlarca insanın varlığı sermaye sahipleri için bulunmaz nimettir. Günümüzde uluslararası göç bir insanlık sorunu olarak gündemdeki yerini korurken, göçün bitmesini istemeyen sermaye sahipleri bu niyetlerini üstü kapalı şekilde de olsa hükümetlere bildirmektedirler. Ulus devletin kuruluş mantığı ve ilkeleri gereğince sermaye sınıfının çıkarlarını düzenleyerek bir toplumsal düzen ve denge kurma çabası, hükümetlerin yönetim tarzını teşkil etmektedir. Hem ulus içi hem de uluslararası düzeyde hükümet programları sermaye çıkarlarını maksimize etmek üzerine oluşturulur. Küresel sermaye ile insan emeği arasında ters bir orantı kurmak mümkündür. Küresel sermaye arttıkça, insan emeği özellikle yoksul göçmen emeği daha fazla sömürülür. Ezcümle, sermaye küreselleştikçe yoksulluk ve göç olguları da küresel bir hal almaktadır.

## KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2006). *Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akan, Y., Arslan, İ. (2008). *Göç ekonomisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama*. Ankara: Ekin Yayınları.
- Akkaya, T. (1979). *Göç ve değişim*. İstanbul: Ed. Fak. Basımevi.
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, tüketicilik ve yeni yoksullar*. (Ü. Öktem, Çev.). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Bauman, Z. (2015). *Azınlığın zenginliği hepimizin çıkarına mıdır?* (H. Keser, Çev.). (2. Bs). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (2013).
- Bottomore, T. (2005). *Marksist düşünce sözlüğü*. (M. Tuncay, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. (1983).

- Dumanlı, R. (1996). *Yoksulluk ve Türkiye'deki boyutları*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No:2449.
- Ensari, S. (2010). TÜİK'in yoksulluk analizleri üzerine. *Maliye Finans Yazıları*, 24(87). 9-15.
- Erdoğan, N. (2001). Garibanların dünyası: "Türkiye'de yoksulların kültürel temsilleri üzerine ilk notlar". *Toplum ve Bilim*, 89, 7-21.
- Gül, H., ve Sallangül, S. (2008). Yoksulluk ve yoksulluk kültürü tartışmaları. N Oktik (Ed.), *Türkiye'de yoksulluk çalışmaları* içinde (s. 57-96). İzmir: Yakın Yayınları.
- Hardt, M. ve Negri, A. (2011a). *Çokluk, imparatorluk çağında savaş ve demokrasi*. (B. Yıldırım, Çev.). (2. Bs). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (2004)
- Hardt, M. ve Negri, A. (2011b). *Ortak zenginlik*. (E. Yıldırım ve B. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (2009).
- Hardt, M. ve Negri, A. (2013). *Duyuru*. (A. Yılmaz, Çev.). (2. Bs). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (2012)
- Hardt, M. ve Negri, A. (2015). *İmparatorluk*. (A. Yılmaz, Çev.). (8. Bs) İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (2000)
- İlkkaracan, P. ve İlkkaracan, İ. (1998). 1990'lar Türkiye'sinde kadın ve göç. O. Baydar (Ed). *Bilanço 98: 75 yılda köylerden şehirlere* içinde (s. 305-322). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- İnsel, A. (2001). İki yoksulluk tanımı ve bir öneri. *Toplum ve Bilim*, 89, 62-72.
- Kaya, A. (2009). *Türkiye'de iç göçler bütünleşme mi geri dönüş mü? İstanbul Diyarbakır Mersin*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaygıalak, S. (2009). *Kentin mültecileri, neoliberalizm koşullarında zorunlu göç ve kentleşme*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Kocaman, T. (2008). *Türkiye'de iç göçler ve göç edenlerin nitelikleri (1965-2000)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.
- Lewis, O. (1965). *İşte hayat*. (V. Çelikbaş, Çev.). İstanbul: E Yayınları.
- Lewis, W. A. (1966). Sınırsız emek arzı ile iktisadi kalkınma. (Metin Berk, Çev.). *İktisadi Kalkınma Seçme Yazılar, ODTÜ. İİBF*. Ankara: 89-131
- Mutluer, M. (2003). *Uluslararası göçler ve Türkiye*. İstanbul: Çantay Kitabevi Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2006). Genel göç olgusu. M. Ersin (Yay. Haz.). *8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler* içinde (s. 19-22). İstanbul: Zeytinburnu Belediye Başkanlığı Yayını.
- Öztaş, C. ve Zengin, E. (2006). Göç ve Azerbaycan: Bir insanlık dramı olarak Azerbaycan'da mülteciler sorunu. M. Ersin (Yay. Haz.). *8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler* içinde (ss. 65-75). İstanbul: Zeytinburnu Belediye Başkanlığı Yayını.
- Sirkeci, İ. (2006). Küresel kontrol çabalarına karşı bireysel aşma çabaları: Türkiye ve Irak örneklerinde uluslararası göçün evrimi. M. Ersin (Yay. Haz.). *8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler* içinde (s. 33-39). İstanbul: Zeytinburnu Belediye Başkanlığı Yayını.
- Standing, G. (2019). *Prekarya: Yeni tehlikeli sınıf*. (Ergin Bulut, Çev.). (5.Bs). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Taş, D. ve Tekkanat, S. S. (2018). Yerel halk ve Suriyeli sığınmacılar arasında bir kent: Elazığ örneği. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları*. 10(4), 77-90.
- Türkdoğan, O. (1977). *Yoksulluk kültürü: Gecekonduların toplumsal yapısı*. (2. Bs). İstanbul: Dede Korkut Yayınları.